

Format de citation

Sovilj, Milan : recension de : Goran Marković, Česká škola neexistuje, Praha : Akademie múzických umění v Nakladatelství AMU, 2020, dans : Slavonic Review / Slovanský přehled, 108 (2022), 1, p. 176-181, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/f1bc20cc7b5647058c8fd55e57c2f4f0>

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Goran MARKOVIĆ,
Česká škola neexistuje.

Praha, Akademie múzických umění v Nakladatelství AMU 2020, 141 s.,
ISBN 978-80-7331-527-6.

Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění v Praze, všeobecně známá (nejen v českém prostředí) také svou zkratkou – FAMU, se tentokrát objevila ve dvojí roli: jako vydavatelka a zároveň jako instituce, stojící v centru vypravování o období druhé poloviny 60. a začátku 70. let 20. století, kdy „hostila“ mj. desítky jugoslávských studentů včetně autora zde recenzovaných memoárů, úspěšného jugoslávského a dnes pořád aktivního srbského režiséra Gorana Markoviće. Své vzpomínky na FAMU, Prahu a české prostředí popsal poprvé v 70. letech 20. století. Dílčí kapitoly vyšly koncem 80. let na pokračování v bělehradském listu Svazu spisovatelů Jugoslávie *Književne novine* (Literární noviny), aby se poprvé objevily v celku jako kniha v roce 1990, kterou vydalo bělehradské nakladatelství Prosveta. Český překlad vyšel až v roce 2020 podle druhého vydání z roku 2009 (nakladatelství Prosveta a Altera). Na rozdíl od něj přináší český překlad několik novinek. Vedle úvodního slova Jiřího Fialy a Milana Kostelníka z Filmového klubu ve Vsetíně obsahuje i předmluvu Markovićova spolužáka z FAMU a blízkého přítele, také známého jugoslávského a chorvatského režiséra, Rajka Grliće. V poznámkách pod čarou pak nabízí jednotlivé biografické medailonky, které čtenářům pomohou přiblížit některé osobnosti ze světa českého a jugoslávského filmu. Na konci publikace je interview filmové historičky Marie Barešové s autorem vzpomínek, vedené postupně v letech 2014, 2015 a 2019.

Název Markovićových memoárů, které byly do češtiny doslovně přeloženy ze srštiny, *Česká škola neexistuje* (Češka škola ne postoji) by mohl u českého, popřípadě slovenského čtenáře, který o Markovićovi či o jiných tehdejších jugoslávských studentech na FAMU moc neví,¹ vyvolat dojem, že autor o FAMU píše negativně, popřípadě vůbec popírá její existenci. Ovšem J. Fiala a M. Kostelník v úvodním slovu zdůraznili, že Marković upozorňuje na něco úplně jiného a že pro něj existuje právě ta jediná česká škola – FAMU. Také R. Grlić se ve své velmi zajímavé předmluvě dotýká názvu „česká škola“. Píše, že po absolvování FAMU se na začátku profesní kariéry a během 70. let začalo o několika jugoslávských režisérech

1 Od poloviny 60. let do začátku 70. let na FAMU studovali mj. studenti režie hraného filmu: Srđan Karanović, Lordan Zafranović, Rajko Grlić a Goran Paskaljević, kteří se později podobně jako Goran Marković stali velmi úspěšnými filmovými režiséry.

mluvit jako o jedné společné skupině, o „pražské škole“, i když tvorba každého z nich měla zcela odlišný styl. A Marković chtěl v memoárech a potom ještě jednou i v interview vysvětlit, proč takový název a proč se snažil demystifikovat výraz „česká škola“.²

Markovićovy vzpomínky se zabývají obdobím od roku 1965, kdy začal na FAMU studovat, do začátku 70. let, kdy studia ukončil a stanul na začátku kariéry filmového režiséra. Občas se vrací i do minulosti ještě před studiem nebo k životu a tvorbě po studiích. Nejedná se však o chronologický popis, autor si spíš vybírá témata, přidává plno osobních detailů, tu a tam zábavné historky ze života svého i svých pražských spolužáků, Jugoslávců navštěvujících FAMU. Jak již bylo zdůrazněno, text vznikl během 70. let 20. století. Markovićovi tehdy bylo kolem 30 let (narozen 1946), což zmínil R. Grlić v předmluvě. I když memoáry píše obvykle autoři pozdějšího věku, Marković je psal jako mladík krátce po době, o které píše. Z dnešního pohledu a po veškerých změnách, které zažily společnosti československá, posléze česká, i jugoslávská, resp. postjugoslávská, přináší autor autentický obraz FAMU, Prahy a českého prostředí druhé poloviny 60. a začátku 70. let očima jednoho ze zahraničních studentů. Čtenář má možnost seznámit se s větším časového odstupu s některými událostmi v Československu i prostřednictvím interview, které s Markovićem postupně vedla M. Barešová. Obznámí se i s Markovićovými kontakty s Čechy v pozdějších letech. Autor v rozhovoru srovnává politické a společenské změny v československém, českém, jugoslávském a v postjugoslávském prostředí od konce 60. let do současnosti (např. velmi kriticky se vyjadřuje ke státům, které vznikly na troskách socialistické Jugoslávie, nesouhlasně mluví o velké emigraci mladých lidí ze Srbska, Chorvatska a ostatních zemí bývalé Jugoslávie do ekonomicky rozvinutých částí Evropy).

Memoáry obsahují 13 hlavně tematicky koncipovaných kapitol. Některé z nich Marković pojmenoval podle názvů svých nebo cizích filmů, např. podle svého prvního krátkometrážního filmu *Bez naziva* (Bez názvu) z roku 1971 nebo

2 Prakticky každý ze zmíněných jugoslávských režisérů, který po sobě zanechal memoárové zápisky, nebo o nichž byly napsány monografie, nepopíral význam FAMU ve vzdělávacím slova smyslu, ale nechtěl připustit zařazení své filmové tvorby do jedné skupiny, tzv. pražské nebo české školy filmařů, jak byli obvykle označováni tehdejšími jugoslávskými novináři, případně jejich kolegy po rozkladu jugoslávské federace. Na rozdíl od Gorana Markoviće vzpomínali jiní jugoslávští režiséři na své studium a pobyt v Praze ve druhé polovině 60. a začátkem 70. let většinou s odstupem 20 let, ale i větším. Srov. Ron HOLOVEJ, *Goran Paskaljević, ljudska tragikomedija*, Beograd – Kragujevac 1996; Srdan KARANNOVIĆ, *Srdan Karanović*, Beograd – Kragujevac – Ljubljana 2000; Svetlana ĐOKIĆ, *Monodrama života. Šolja čaja i očaja. Ispovesti poznatih*, Beograd 2007; Rajko GRLIĆ, *Neispričane priče*, Zagreb 2018.

podle filmu Miloše Formana z roku 1963 *Černý Petr*, který podle Markoviće zásadně ovlivnil jeho život. Jiné pojmenoval podle osob, se kterými byl v kontaktu během studia. Velmi zajímavá je epizoda z kapitoly s názvem *Evženie*, v níž Markovič popsal, jak se jedna ze studentek, kolegyně Evženie, stala jednou ze stran milostného trojúhelníku tvořeného ještě jedním studentem a československým generálem Janem Šejnou, který s ní nakonec utekl na Západ.³ Další kapitoly pojmenoval podle míst, na nichž tehdy často pobýval (např. podle studentských kolejí v Praze na Strahově, kde jugoslávští studenti FAMU hlavně bydleli). Hodně prostoru věnují memoáry přípravám a natáčení některých studentských filmů i samotnému studiu na FAMU (Markovič zvláště zmiňuje přednášky a profesní kontakty s vyučujícími profesory Otakarem Vávrou, Bořivojem Zemanem, Elmarem Klosem a spisovatelem Milanem Kunderou), věnuje se také tehdejšímu světovým filmovým novinkám.

Příběhy a zkušenosti z osobního života svého i svých spolužáků vypraví autor velmi přitažlivě a „čtivě“, čímž jistě zaujme. Připomíná i obchodování se zbožím v Československu nedostupným, lépe řečeno zabývá se i pašováním v Československu nedostatkového zboží z Jugoslávie. Líčí je jako jeden z hlavních finančních zdrojů jugoslávských studentů FAMU (zde konkrétně šlo o kakao – Markovič s humorem popisuje obchodování s jednou Bulharkou v jejím bytě i to, jak se po ukončené „transakci“ vracel s kolegy na kolej a všichni se na ulici vyplašeně rozhlíželi „jako bychom prodávali drogy, a ne kakao“, s. 27). Vtipně líčí i jistý druh stereotypu ve vztazích mezi jugoslávskými muži a českými děvčaty: „Jugoslávci tedy kvůli své primitivnosti a balkánské patriarchální tradici vybudovali jednu poněkud podezřelou fámu, protože prohlašovali Češky, které s nimi vstupovaly do kontaktu, za „lehké“ ženy (jako by to tvrzení nebylo už samo od sebe paradoxní – potřebují snad takoví milovníci lehké zboží?)“ (s. 38).

Jiné vzpomínky a poznámky byly vážnější a pro dnešního čtenáře důležitější, zvláště pro odborné kruhy, které zkoumají dějiny české společnosti 60. let, a zejména postavení cizinců v Československu. Markovič detailně popisuje život na studentské koleji na Strahově, kde vedle Čechů a Slováků žili i studenti z Polska, Bulharska, Vietnamu a afrických států. Všimá si rozdílů mezi studenty, kteří byli podporováni svými státy, tedy stipendisty, a těmi, kteří jimi (stejně jako sám autor

3 G. Markovič špatně datoval událost s generálem Šejnou (konec roku 1966 a začátek roku 1967). Jeho útěk z Československa se však odehrál pravděpodobně koncem února 1968. Srov. Jan KALOUS, *Generál Jan Šejna – předmět zájmu vojenské kontrarozvědky*, Securitas Imperii 8, 2001, s. 102.

vzpomínek) nebyli. Také zmiňuje detail, že studenti FAMU ze Západu bydleli ve městě v pronajatých pokojích a bytech. Občas uvádí příběhy jednotlivců, do jejichž osudů zasahovaly události v jejich zemích (např. studenta z Vietnamu, v němž tehdy zuřila válka, který měl hodně problémů s komunikací, neboť kromě mateřské řeči neuměl žádný jiný jazyk a kvůli tomu neustále používal slovníky česko-ruský a rusko-vietnamský, aby si alespoň něco z přednášek odnesl) nebo běžné životní záležitosti (smrtelná nemoc matky jednoho polského studenta, který kvůli tomu pravidelně jezdil do Polska tak, že ilegálně překračoval hranici kdesi v Tatrách).

Další důležité autorovy poznámky zdůrazňují podobnosti a rozdíly mezi českým a jugoslávským prostředím, mezi Čechy a Jugoslávci. Podle Markovičova názoru „Češi tehdy měli nás Jugoslávce upřímně rádi. Líbilo se jim to, co oni neměli: naše moře, dobrá nálada a ignorování pravidel a řádu,“ (s. 36). U milostných poměrů mezi Jugoslávci a Čechami potřhl autor i možné rozdíly mezi nimi: „Spíše se tady jednalo o střet dvou civilizací; jakýsi ‚Rašómonův efekt‘. Každopádně jedno bylo nesporné: oni naléhali a ony souhlasily, tzn. chovaly se jinak, než jak byli Balkánci u žen zvyklí (mimochodem i Jugoslávci si počínali jinak než ve své zemi, ve které vládlo množství zákazů a předsudků) [...] Přitažlivost mezi těmito dvěma druhy lidí, kteří se v mnohém lišili, byla více než evidentní a podle příběhů, které se šeptaly mezi muži, sahala do dávné minulosti,“ (s. 38).

Marković píše i o pražském jaru, tedy o roku 1968. Uvádí některé běžně známé události, zmiňuje osobnosti spjaté s politickými změnami ve vedení státu a v komunistické straně Československa, zdůrazňuje například, že on a jeho kolegové tehdy už nebyli považováni za cizince, neboť mluvili česky. Zároveň si všímá, že se „Češi od nás velmi liší – je to tichý a nenápadný svět. Ale ve všeobecném osvobození od různých frustrací se naši čeští přátelé začínají chovat jako utržení ze řetězu,“ (s. 71).

Po intervenci sovětské armády a vojsk některých členů Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 a jeho okupaci si Marković začal všimát dalších jevů v české společnosti: začátku emigrace, demoralizace a všudypřítomné deprese, jež podle něj vrcholila ihned po Novém roce 1969. Uvádí své osobní pocity a vzpomínky na tu dobu, ze kterých je patrné, že se s vývojem události v Československu po srpnu 1968 neztotožnil. I když to přímo nespecifikuje, vyplývá z jeho slov, že se domnívá, že lidé v Jugoslávii by něco podobného na svém území nedovolili (s. 91). Zároveň sám sobě klade otázku: „Češi byli jiní než já, než můj národ [...] Myslím, že jsem je chápal [...] Kdyby nebyli takoví, jací jsou, vyjímala by se

snad tady nade mnou tak nádherná a fantastická stavba, jakou je Týnský chrám?“ (s. 93).

Pozorný čtenář si také všimne, že Marković nepíše jen o FAMU, Praze a českém prostředí ve druhé polovině 60. a na začátku 70. let, ale také prezentuje některé své názory na Jugoslávii a tehdejší jugoslávskou společnost. Jeho studijní kolegové pocházeli ze všech částí socialistické Jugoslávie, ale, píše Marković, když zmiňuje např. studenta, rodáka ze Záhřebu, Rajka Grliće, „nikoho nenapadne řešit naši národnost [...], o vlasti vždy hovoříme se svatou úctou, bez známky místní nebo šovinistické stylizace. Možná tomu napomáhá i silné kosmopolitní klima, které vládne na FAMU,“ (s. 73).

Během svého pobytu na studiích v Praze měl autor také možnost poznat některé lidi pocházející z Jugoslávie, kteří dlouhodobě žili v Československu. Vedle zajímavého příběhu o jugoslávské dívce, která žila se svou rodinou v Praze, ke které Marković se svými jugoslávskými kolegy a kamarády chodil prakticky pravidelně „nejlépe v době oběda“ (s. 47), by mohlo čtenáře také zaujmout vyprávění o jednom Jugoslávci, který do Prahy přijel v roce 1947, aby studoval teoretickou fyziku, ale s vypuknutím rozkolu mezi J. Stalinem a J. B. Titem a vyhlášením rezoluce Informbyra v létě 1948 se rozhodl zůstat v Československu kvůli české přítelkyni. Toto rozhodnutí mu změnilo život navždy, neboť se do Jugoslávie jako informbyrovec, který byl alespoň oficiálně proti Titovu režimu, už nemohl vrátit. S jugoslávskými studenty FAMU se seznámil v místní hospodě, do které Marković se svými kolegy pravidelně chodil. Z počátku u jejich stolu jen seděl a poslouchal svou mateřštinu, která mu dvacet let v Československu velmi chyběla. Po nějaké době přestal do hospody chodit, neboť, uvádí Marković, byl upozorněn jugoslávskou ambasadou v Praze, že se s jugoslávskými studenty jako informbyrovec nesmí stýkat a kamarádit.

Markovićovo vyprávění o studiu a životě v Praze netrpí přílišnou nostalgií po vlasti a rodném Bělehradě, ale závěrečné myšlenky memoárů ponechávají prostor pro přemýšlení o minulosti jednoho státu: „Dívali jsme se na svou zemi, svět, ve kterém jsme do té doby žili a do kterého se jednou vrátíme, s odstupem. Na chvíli jsme se vzdálili, sundali si brýle na blízko a nasadili ty na dálku. Žili jsme v neznámé zemi, abychom pochopili tu svou,“ (s. 92). Zároveň se zase dotkl svého pobytu v Praze, který po úspěšném absolvování studia na FAMU v roce 1970 skončil: „Těch pět roků strávených tady mě naučilo dívat se vlastníma očima, osvobodit se od chlapeckých obsesí, klamu provinčních nálad a spárů primitivního prostředí, dívat se tvář v tvář pravému životu a účastnit se velkého dramatu, které se zde odehrálo,“ (s. 94).

Memoáry *Česká škola neexistuje* končí Markovičovou stručnou biografií a zmíněným rozhovorem filmové historičky M. Barešové s autorem o jeho pozdější kariéře a také o režisérových aktuálních názorech na vývoj nebo spíš úpadek dnešní společnosti na území bývalé Jugoslávie. Běžný čtenář bude pravděpodobně potěšen zajímavým vyprávěním známého jugoslávského a srbského filmového tvůrce o životě v Praze a o studiu na FAMU ve druhé polovině 60. a na začátku 70. let 20. století. Historici a odborníci z podobných oborů, kteří mají zájem o zkoumání české / československé a také jugoslávské společnosti v tomto období budou vděční za každý detail z Markovičova díla, který s dalšími drobnostmi vytváří neobvyklý, ale autentický obraz minulosti dvou států, které již neexistují.

Milan Sovilj

Irina MARIN,

Peasant Violence and Antisemitism in Early Twentieth-Century Eastern Europe,

[Cham], Palgrave Macmillan 2018, 304 s.,

ISBN 978-3-319-76068-1.

Rumunská historička Irina Marinová, která po předchozích profesních zkušenostech z univerzit v Londýně, Oxfordu, Leicesteru a z vídeňského Wiesenthalova Ústavu pro studium holocaustu působila v době vydání knihy na univerzitě v Augsburgu, zpracovala publikaci, jež si rozhodně i s jistým časovým odstupem zaslouží širší pozornost kvůli aplikaci moderních metodologických přístupů k rozboru jedné symptomatické události dějin východní Evropy na počátku 20. století.

Těžiště knihy spočívá v analýze rolnického povstání z roku 1907, které se v průběhu měsíce dubna přelilo od severu na jih a razantně otřásl celým státním organismem Rumunského království. Autorka si vzhledem k tomu, že povstání propuklo velmi blízko hranic s ruskou Besarabií a rakouskou Bukovinou, položila kruciální otázku, proč se tyto rolnické nepokoje šířily pouze v rámci Rumunska a nenalezly následování v sousedních státech. V rámci řešení tohoto problému autorka především provedla komparaci agrárních poměrů v tehdejších Rumunsku, Rakousku-Uhersku a carském Rusku. Rumunské povstání roku 1907 tu plní roli středobodu, kolem nějž autorka vrší obecnější úvahy o agrárních poměrech, úloze antisemitismu ve veřejném životě a obecněji o úrovni politické kultury v Rumunsku i v okolních státech východní Evropy. Základní metodologické podloží knihy